

ст.н.с. II ст.д-р НИНА ЯНКОВА
ИКОНОМИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН

**ОБЩИНИТЕ В БЛАГОЕВГРАДСКА ОБЛАСТ – СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ
РАЗЛИЧИЯ И УСТОЙЧИВОСТ В РАЗВИТИЕТО**

**MUNICIPALITIES IN BLAGOEVGRAD DISTRICT – SOCIAL-ECONOMIC DIFFERENCES
AND SUSTAINABILITY OF THE DEVELOPMENT**

Dr. NINA JANKOVA

INSTITUTE OF ECONOMICS AT BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES, SOFIA

Abstract: The article presents results of a study of the level of development of the municipalities in Blagoevgrad district, compared with all municipalities in the country. The differences are evaluated and the developed, averagely developed and lagging municipalities in the district in the period 2000-2006 are identified.

Particular attention is drawn to the sustainability of the development of municipalities. In accordance with the principle of complexity of the regional development a work hypothesis for sustainable development of a municipality is presented. On this basis is studied the interaction between the level of development and sustainability in the development. Outlined are the municipalities in Blagoevgrad district, which have reported more significant changes in the period 2000-2006.

Keywords: municipalities, development, differences, sustainability, cohesion

В периода на преход икономическите, социалните и регионалните структури в страната претърпяха съществени промени, в резултат на които различията в заетостта, доходите и качеството на живот между отделните териториални единици се увеличиха. Тези различия се проявяват най-силно при общините и се обуславят от различни фактори, една част от които имат обективен характер – разположение в географското пространство, релеф, климат, надморска височина и т. н., а други са резултат от човешка дейност – степен на развитост, използване на природен, стопански, рекреационен и културен потенциал, провеждана регионална политика.

Сега регионалната политика в България се привежда в съответствие с тази на Европейския съюз и е насочена към намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионални различия в степента на икономическото, социалното и териториалното развитие. Във връзка с това измерването на равнището на социално-икономическо развитие на

общините в страната и на тази основа оценяване на различията представлява интерес както за всяка община, с оглед разработването на общински планове и областни стратегии за развитие и тяхното последващо актуализиране, така и за оценяване на постигнатото с областта на териториалното сближаване.

В статията са представени резултати от изследване равнището на социално-икономическо развитие на общините в Благоевградска област и на устойчивостта в развитието им за периода 2000-2006 г. На фона на всички общини в страната се очертават тенденциите в развитието на общините в областта и се отграничават тези, за които се отчитат по-значими промени.

I. Равнище на развитие на общините в Благоевградска област

Методика на изследването.
Оценяването на равнището на развитие на общините в страната се извършва по

утвърдена методика, в основата на която е двукратното използване на т.нар. таксономичен метод [1]. Този метод принадлежи към математическите детерминирани методи с количествено оценяване на сходството и притежава три основни предимства. *Първо*, при него се отграничават стимулиращи и задържащи развитието показатели; *второ*, сравняването се извършва спрямо фиктивен многомерен обект – еталон за развитие, което дава възможност за получаване на количествена оценка за равнището им на развитие; *трето*, извършва се линейна подредба (ранжиране) на общините и се прави групиране.

Най-напред таксономичният метод се използва за определяне на обобщаващи оценки, характеризиращи отделни аспекти в развитието на общините (икономическо състояние, финансово състояние, социален статус на населението, инфраструктура), след което с повторното му прилагане върху тези обобщаващи оценки и показателите за равнище на безработица и динамика на населението се определя интегрална оценка, характеризираща равнището на социално-икономическо развитие на общините. Получените интегрални оценки за отделните години на изследвания период се трансформират, в резултат на което се изменят в интервала [0,1], и се определя средна трансформирана интегрална оценка за подпериодите 2000-2002 г., 2003-2004 г. и 2004-2006 г.

Включването на средните показатели за страната като отделна "община" дава възможност за отграничаване на общините с равнище на развитие над средното, т.е. за отграничаване на т.нар. развити общини (първа група). С помощта на специално конструиран разделителен критерий останалите общини в страната се представят в две групи – средно развити (втора група) и изоставащи (трета група).

Равнище на развитие на общините. Изследването на равнището на развитие на общините в страната се извършва въз основа на следните обобщаващи оценки и единични показатели:

X_1 - обобщаващ измерител за *икономическо състояние*, формиран въз основа на показателите: данък доход на физически лица на един жител; относителен дял на заетите в индустрията; нетни приходи от продажби на един жител;

X_2 - обобщаващ измерител за състоянието на *местните финанси*, формиран въз основа на показателите: собствени приходи на един жител; относителен дял на собствените приходи; разходи на един жител;

X_3 - обобщаващ измерител за *социалния статус на населението*, формиран въз основа на показателите: социални помощи на един жител; средна работна заплата; брой лекари на 1000 души от населението; брой зъболекари на 1000 души от населението; относителен дял на населението с режим на водоползване;

X_4 - *равнище на безработица (%)*;

X_5 - обобщаващ измерител за *инфраструктура*, формиран въз основа на показателите: относителен дял на територията за транспорт и инфраструктура; гъстота на общинската пътна мрежа; относителен дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване; относителен дял на населението, свързано с обществена канализация;

X_6 - изменение в броя на жителите на общината спрямо 1990 г.

Разпределението на общините в Благоевградска област по групи за периода 2000-2006 г., е представено в табл. 1.

Таблица 1. Разпределение на общините в Благоевградска област по групи

Подпериод	Брой общини	Развити общини	Средноразвити общини	Изоставаци общини
2000-2002	14	1	10	3
2003-2004	14	1	12	1
2004-2006	14	-	12	2

С най-високо равнище на развитие е община Благоевград, която за периода 2000-2002 г. заема 24 място при подредбата на общините в страната [2], за периода 2003-2004 г. – 29 място [3], а за периода 2004-2006 г. – 32 място [5] и губи позицията си на развита община, според използвания критерий. Въпреки това, поради значителният брой средноразвити общини, за периода 2004-2006 г. Благоевградска област заема

осмо място при подредбата сред останалите области в страната по равнище на социално-икономическо развитие.[5]

Стойностите на интегралните измерители и ранговете, характеризиращи равнището на социално-икономическо развитие на общините в Благоевградска област, са представени в табл. 2.

Таблица 2. Средни трансформирани интегрални оценки и рангове, характеризиращи равнището на развитие на общините в Благоевградска област*

Община	2000-2002 г.		2003-2004 г.		2004-2006 г.	
	оценка	ранг	оценка	ранг	оценка	Ранг
Банско	0,6959	95	0,5655	80	0,5474	34
Белица	0,8547	248	0,7678	211	0,8017	214
Благоевград	0,5583	24	0,4453	29	0,5349	32
Гоце Делчев	0,7110	115	0,5395	68	0,6376	83
Гърмен	0,8095	217	0,7041	167	0,7435	167
Кресна	0,7370	137	0,6771	143	0,7384	161
Петрич	0,6653	75	0,4710	42	0,5919	57
Разлог	0,7180	118	0,5634	79	0,5919	58
Сандански	0,6874	89	0,5558	75	0,6250	75
Сатовча	0,7820	189	0,7098	174	0,7422	163
Симитли	0,7293	127	0,6590	134	0,7039	125
Струмяни	0,7039	108	0,6382	119	0,7050	127
Хаджидимово	0,7850	195	0,6727	141	0,7562	182
Якоруда	0,8449	243	0,6836	148	0,7714	190
Средно за страната	0,6058	41	0,4612	35	0,5293	30

* Непосредствено сравняване по подпериоди може да се прави само при ранговете.

В последния ред на таблицата са отразени стойностите на средните трансформирани интегрални оценки за “общината” със средните показатели за страната. Приведените резултати сочат намаляване броя на развитите общини в страната – от 40 общини за периода

2000-2002 г. на 34 за периода 2003-2004 г. и на 29 за периода 2004-2006 г.

С най-високо равнище на развитие в Благоевградска област за периода 2004-2006 г. са общините Благоевград (ранг 32) и Банско (ранг 34), а с най-ниско – общините Якоруда (ранг 190) и Белица

(ранг 214). Останалите 10 общини в областта се причисляват към групата на средноразвитите. Най-значима промяна за периода 2000-2006 г. се отчита при общините Банско и Разлог, които отиват съответно с 61 и 60 пункта напред в подредбата на общините в страната по равнище на социално-икономическо развитие.

С оглед проследяване на промените в равнището на социално-икономическо развитие на общините в областта, в табл. 3 са представени интегралните оценки и рангове по години на тригодишния период до присъединяването на страната в Европейския съюз.

Таблица 3. Интегрални оценки и рангове, характеризиращи равнището на развитие на общините в Благоевградска област по години на периода 2004-2006 г.

Община	2004 г.		2005 г.		2006 г.	
	оценка	ранг	оценка	ранг	оценка	Ранг
Банско	0,8649	75	0,5474	34	0,7304	21
Белица	0,9327	217	0,8017	214	0,8980	206
Благоевград	0,8241	30	0,5349	32	0,7893	52
Гоце Делчев	0,8655	77	0,6376	83	0,8202	90
Гърмен	0,9022	145	0,7435	167	0,8771	174
Кресна	0,9038	149	0,7384	161	0,8740	166
Петрич	0,8475	50	0,5919	97	0,7949	58
Разлог	0,8642	74	0,5919	58	0,7926	57
Сандански	0,8677	82	0,6250	75	0,8114	77
Сатовча	0,9040	152	0,7222	163	0,8740	165
Симитли	0,8913	120	0,7039	125	0,8491	121
Струмяни	0,8863	108	0,7050	127	0,8623	141
Хаджидимово	0,9129	178	0,7562	182	0,8794	180
Якоруда	0,9088	162	0,7714	190	0,9019	207
Средно за страната	0,8284	33	0,5293	30	0,7635	31

* Непосредствено сравняване по години може да се прави само при ранговете.

За периода 2004-2006 г. са настъпили съществени промени в равнището на развитие на общините в област Благоевград. Най-голяма положителна промяна се отчита при община Банско (с 54 пункта напред в подредбата). При общините Разлог и Белица промяната е съответно със 17 и 11 пункта напред в подредбата. Общините Сандански, Симитли и Хаджидимово запазват своите позиции, а при останалите общини се отчита предвижване към по-задни позиции. Най-голямо предвижване назад в подредбата се отчита при общините Якоруда (45 пункта), Струмяни (33 пункта), Гърмен (29 пункта), Благоевград (22 пункта) и т.н. За

анализиране на посоченото изоставане интерес представлява изследването на устойчивостта в развитието на общините.

II. Устойчивост в развитието на общините

В съответствие с принципа за комплексност при регионалното развитие, устойчивостта в развитието на общините в страната се изследва при използване на работна хипотеза, според която *една община е в устойчиво състояние ако ранговете ѝ според отделни аспекти в развитието съвпадат с ранга според интегралната оценка*. Като измерител за оценяване

степената на неустойчивост в развитието на община се използва коефициентът

$$K_i = \sum_{j=1}^k |r_i - r_{ij}|,$$

където с r_i е означен рангът на i -тата община според интегралната оценка, а с r_{ij} - съответните рангове според отделни аспекти в развитието.

Промяната в степената на неустойчивост се оценява с разликата в стойностите на измерителя K_i за

началната и крайната година на изследвания период. Когато стойността на измерителя нараства, степената на неустойчивост също нараства, а когато намалява – степената на неустойчивост намалява.

С оглед съвместното отчитане на промените в равнището на социално-икономическо развитие на общините и на промените в неустойчивостта се отграничават четири теоретични модела за развитие на община, схематично представени в табл. 4:

Таблица 4. Теоретични модели за развитие на община

Община	Степен на неустойчивост	
	намалява	нараства
Отива по-напред в подредбата или запазва своя ранг	I модел	III модел
Отива по-назад в подредбата	II модел	IV модел

При *първия* модел общината отива по-напред в подредбата или запазва своя ранг и степената на неустойчивост намалява;

При *втория* модел общината отива по-назад в подредбата и степената на неустойчивост намалява;

При *третия* модел общината отива по-напред в подредбата или запазва своя ранг, при което степената на неустойчивост нараства.

При *четвъртия* модел общината отива по-назад в подредбата и степената на неустойчивост нараства.

Когато степената на неустойчивост намалява (първи и втори модел) общината “се движи” около своето равновесно място сред останалите общини в страната при подредбата. Нарастването на степената на неустойчивост при третия теоретичен модел е свързано с предвижване към по-предни позиции, което несъмнено е положителна тенденция. При четвъртия модел обаче нарастването на степената на неустойчивост е свързано с предвижване към по-задни позиции, т.е. отчита се изоставане в равнището на

развитие, което се разглежда като негативна тенденция.

Резултати от проведени изследвания за различни периоди [2], [3] сочат, че въпреки стремежа за постигане на по-високо равнище на развитие, всяка община “се движи” около своето равновесно място при подредбата на всички общини в страната. Поради това се приема, че промените са по-значими, ако рангът според интегралната оценка при развитите общини се изменя с 10 и повече пункта, при средноразвитите общини – с 20 и повече пункта, а при изоставащите общини – с 30 и повече пункта.

В съответствие с това за периода 2000-2004 г. при седем общини в областта промените са оценени като по-значими. Това са общините Гоце Делчев, Петрич, Разлог, Хаджидимово, Белица, Гърмен и Якоруда. Първите четири общини са идентифицирани като средно развити и са се развивали по първи модел, т.е. търсят напред в подредбата своето място. Община Белица също се развивала по първи модел, но въпреки това остава в групата на изоставащите общини. Средноразвитите общини

Гърмен и Якоруда са се развивали по трети модел, т.е. те също търсят напред своето място, при което степента на неустойчивост нараства.

За периода 2004-2006 г. при пет общини в областта промените са оценени като по-значими. Това са общините Банско, Благоевград, Гърмен, Струмяни и Якоруда. Няма община в областта, която се е развивала по първи модел. Община Благоевград, която и за 2004 г., и за 2005 г. се идентифицира като развита, през 2006 г. преминава в групата на средноразвитите общини. Общините Гърмен и Якоруда, които за периода 2000-2004 г. са отишли твърде напред в подредбата, за периода 2004-2006 г. се развиват по втори модел, т.е. търсят назад своето равновесно място. Община Банско се е развивала по трети модел, при което отива напред в подредбата с 54 пункта, а общините Благоевград и Струмяни отиват назад в подредбата съответно с 22 и 33 пункта.

Когато конкретна община отиде твърде напред в подредбата, логично е през следващия период тя да търси назад своето равновесно място. Това се потвърждава от развитието на общините Гърмен и Якоруда. За периода 2003-2004 г. тези две общини отиват твърде напред в подредбата, поради което за периода 2004-2006 г. се отчита предвижване назад.

В Благоевградска област за периода 2004-2006 г. само общините Белица и Якоруда се идентифицират като изоставащи. Според приетият критерий, тези две общини формират един

изоставащ район в областта. Развитието на туристическия бизнес и възможността за баланс между зимен и летен туризъм извежда община Банско през 2006 г. в групата на развитите общини в страната. Останалите общини в областта се оценяват като средноразвити и запазват своите позиции или търсят своето равновесно място напред, респ. назад в подредбата на фона на всички общини в страната.

* * *

Под влияние на туристическия бизнес, най-значими положителни промени за периода 2000-2006 г. се отчитат при общините Банско и Разлог. Планините и множеството минерални извори на територията на областта предлагат възможности за развитие на различни видове туризъм. Запазването на уникалната природа, съхраняването на културно-историческото наследство и местните традиции, доизграждането и поддържането на техническата и транспортната инфраструктура са от първостепенно значение за повишаване равнището на социално-икономическо развитие на общините в областта.

С присъединяването на страната към Европейския съюз, възможностите за изграждане на устойчива социално-икономическа среда на общинско равнище, при отчитане на екологичните изисквания, се разширяват. Ефикасното използване на тези възможности несъмнено ще съдейства за намаляване на междуобщинските различия и постигане на териториално сближаване.

Използвана литература:

1. Плюта, В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях. Методы таксономии и факторного анализа. М., Статистика, 1980.
2. Янкова, Н. Различия в развитието и конкурентоспособност на общините в Р България през периода 2000-2002 г. Икономически изследвания, кн.3, 2005.
3. Янкова, Н. Различия в развитието на териториалните единици в страната за периода 2003-2004 г. Икономически изследвания, кн.1, 2008.
4. Янкова, Н. Различия и устойчивост в развитието на общините в България за периода 2000-2004 г. Сб. Управление и устойчиво развитие, кн.3-4, 2008.
5. Янкова, Н. и колектив. Териториални различия в България – тенденции, фактори, политики. – Колективен изследователски проект към Икономически институт на БАН, завършен през 2009 г.